Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA NILSA VĀLA [*NILS WAHL*] SECINĀJUMI,
sniegti 2018. gada 20. septembrī[1]

Lieta C-497/17

Oeuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA)
pret
Ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation,
Bionoor,
Ecocert France,
Institut National de l'origine et de la qualité (INAO)

(*Cour administrative d'appel de Versailles* (Versaļas Administratīvā apelācijas tiesa, Francija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Dzīvnieku aizsardzība to nonāvēšanas laikā – Regula (ES) Nr. 1099/2009 – Īpašas kaušanas metodes, ko nosaka reliģiski rituāli – Kaušana bez apdullināšanas – Saderība ar bioloģisko lopkopību Regulas (EK) Nr. 834/2007 izpratnē

Ievads

1. Vai piemērojamās Savienības tiesības pieļauj vai, gluži pretēji, nepieļauj, ka Eiropas marķējums "bioloģiskā lauksaimniecība" (AB) tiek piešķirts bez iepriekšējas apdullināšanas rituāli nokautu dzīvnieku izcelsmes produktiem, ja kaušana ir veikta saskaņā ar Regulā (EK) Nr. 1099/2009[2] paredzētajiem nosacījumiem?

2. Tāds būtībā ir *cour administrative d'appel de Versailles* (Versaļas Administratīvā apelācijas tiesa, Francija) lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu uzdotais jautājums.

3. Šis lūgums ir iesniegts saistībā ar prasību, ko cēlusi apvienība *Œuvre d'Assistance aux Bêtes d'Abattoirs* (turpmāk tekstā – "*OABA*")[3], lai atceltu spriedumu, ar kuru *tribunal administratif de Montreuil* (Montreijas administratīvā tiesa, Francija) pilnvaru pārsniegšanas dēļ noraidīja minētās apvienības prasību, kura bija celta par *Ecocert France* (turpmāk tekstā – "*Ecocert*") – privāto tiesību sertifikācijas struktūru, kas tagad darbojas *Institut national de l'origine et de la qualité* (turpmāk tekstā – "*INAO*") vārdā, – netiešo noraidījumu veikt pasākumus atbilstoši Regulas (EK) Nr. 834/2007[4] 30. pantam, lai izbeigtu produktu ar preču zīmi "Tendre France", sertificētus kā "halal" un ar norādi "AB", reklāmu un tirdzniecību.

1 Tiesvedības valoda – franču.

2 Padomes Regula (2009. gada 24. septembris) par dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā (OV 2009, L 303, 1. lpp.).

3 Šīs 1961. gadā dibinātās Francijas apvienības mērķis atbilstoši tās statūtiem ir "palīdzēt, aizstāvēt un aizsargāt, izmantojot jebkurus likumā paredzētos piemērotos līdzekļus, dzīvniekus, kas paredzēti kaušanai, gaļas izstrādājumu ražošanai un pārstrādei, kā arī mājputnus, aukstasiņu dzīvniekus un līdz ar to arī visus dzīvniekus, kuri tiek izmantoti ādas izstrādājumu ražošanai, dažādos to dzīves posmos, it īpaši to audzēšanas, turēšanas, transportēšanas un nonāvēšanas brīdī".

4 Padomes Regula (2007. gada 28. jūnijs) par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un par Regulas (EEK) Nr. 2092/91 atcelšanu (OV 2007, L 189, 1. lpp.).

Atbilstošās tiesību normas

Regula (EK) Nr. 834/2007

4. Regulas Nr. 834/2007 1., 3., 5., 17. un 22. apsvērumā ir noteikts:

"(1) Bioloģiskā ražošana ir vispusīga lauku saimniecību pārvaldības un pārtikas ražošanas sistēma, kas ietver labāko vides aizsardzības praksi, augsta līmeņa bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, dabas resursu saglabāšanu, dzīvnieku labturības augstu standartu piemērošanu un ražošanas metodi, kas ir saskaņā ar noteiktas patērētāju grupas vēlmi lietot produktus, kas ražoti, izmantojot dabiskas vielas un procesus. Bioloģiskās ražošanas metodei tādējādi ir divējāda loma sabiedrībā: no vienas puses, tā nodrošina specifisku tirgus daļu, kuras patērētāji pieprasa bioloģiskos produktus, no otras puses – rada sabiedrisko labumu, veicinot vides aizsardzību un dzīvnieku labturību, kā arī lauku attīstību.

[..]

(3) Kopienas tiesību aktu sistēmai, kas reglamentē bioloģiskās ražošanas nozari, vajadzētu tiekties nodrošināt godīgu konkurenci un bioloģisko produktu iekšējā tirgus pareizu darbību, kā arī uzturēt un attaisnot patērētāju uzticību produktiem, kas marķēti kā bioloģiskie produkti. Tai joprojām būtu jātiecas nodrošināt apstākļus, kuros šī nozare varētu attīstīties saskaņā ar ražošanas un tirgus attīstību.

[..]

(5) Tādēļ ir lietderīgi skaidrāk definēt mērķus, principus un noteikumus attiecībā uz bioloģisko ražošanu, lai veicinātu pārredzamību un patērētāju uzticību, kā arī bioloģiskās ražošanas jēdziena saskaņotu uztveri.

[..]

(17) Bioloģiskajā lopkopībā būtu jāievēro augsti dzīvnieku labturības standarti un jāņem vērā dzīvnieku sugām raksturīgās uzvedības vajadzības, un dzīvnieku veselības nodrošināšanas pamatā vajadzētu būt slimību profilaksei. Šajā ziņā īpaša uzmanība būtu jāpievērš dzīvnieku turēšanas apstākļiem, lopkopības praksei un dzīvnieku blīvumam noteiktā platībā. Turklāt, izvēloties dzīvnieku šķirnes, būtu jāņem vērā to spēja pielāgoties vietējiem apstākļiem. Ar īstenošanas noteikumiem lopkopības un akvakultūras jomā būtu vismaz jānodrošina atbilstība Eiropas Konvencijai par lauksaimniecībā izmantojamo dzīvnieku aizsardzību un tās pastāvīgās komitejas (T-AP) turpmākajiem ieteikumiem.

[..]

(22) Ir svarīgi saglabāt patērētāju uzticību bioloģiskajiem produktiem. Tādēļ izņēmumi attiecībā uz prasībām, ko piemēro bioloģiskajai ražošanai, būtu stingri jāierobežo, tos attiecinot vienīgi uz gadījumiem, kad izņēmuma noteikumu piemērošanu uzskata par pamatotu.

5. Regulas Nr. 834/2007 1. pantā "Mērķis un darbības joma" ir noteikts:

"1. Ar šo regulu nosaka pamatu bioloģiskās ražošanas ilgtspējīgai attīstībai, vienlaikus nodrošinot iekšējā tirgus efektīvu darbību, garantējot godīgu konkurenci, nodrošinot patērētāju uzticību un aizsargājot patērētāju intereses.

Tajā ir noteikti kopēji mērķi un principi, kas ir pamatā noteikumiem, kurus atbilstīgi šai regulai pieņem attiecībā uz:

a) visiem bioloģisko produktu ražošanas, gatavošanas un izplatīšanas posmiem un to kontroli;

b) to, kā marķējumā un reklāmā izmanto norādes ar atsaucēm uz bioloģisko ražošanu.

2. Šī regula attiecas uz turpmāk norādītajiem lauksaimniecības, tostarp akvakultūras, produktiem, ja tie ir laisti tirgū vai paredzēti laišanai tirgū:

a) dzīvi vai nepārstrādāti lauksaimniecības produkti;

b) pārstrādāti lauksaimniecības produkti, kurus lieto pārtikā;

c) barība;

d) veģetatīvās pavairošanas materiāl[s] un sēkl[as] ražošanas vajadzībām.

[..]

3. Šī regula attiecas uz visiem uzņēmējiem, kas jebkurā ražošanas, gatavošanas un izplatīšanas posmā ir iesaistīti darbībās attiecībā uz 2. punktā paredzētajiem produktiem.

[..]

4. Šo regulu piemēro, neskarot citus Kopienas noteikumus vai saskaņā ar Kopienas tiesību aktiem pieņemtus attiecīgo valstu noteikumus, kas attiecas uz šajā pantā minētajiem produktiem, piemēram, noteikumus par to ražošanu, gatavošanu, tirdzniecību, marķēšanu un kontroli, tostarp tiesību aktus par pārtikas produktiem un dzīvnieku ēdināšanu."

6. Regulas Nr. 834/2007 3. pantā šīs regulas "mērķi" ir formulēti šādi:

"Bioloģiskā ražošana atbilst šādiem vispārējiem mērķiem:

a) radīt ilgtspējīgu lauksaimniecības pārvaldības sistēmu, kas:

   [..]

   iv) ievēro augstus dzīvnieku labturības standartus, un jo īpaši ņem vērā dzīvnieku sugām raksturīgās uzvedības vajadzības;

b) censties ražot augstas kvalitātes produktus;

[..]."

7. Regulas Nr. 834/2007 5. panta "Lauksaimniecībā piemērojamie īpašie principi" h) punktā ir norādīts, ka bioloģiskās lauksaimniecības pamatā ir īpašs princips, proti "ievērot augstu dzīvnieku labturības pakāpi, ņemot vērā katrai sugai raksturīgās vajadzības".

8. Regulas Nr. 834/2007 14. pantā "Ražošanas noteikumi lopkopībā" ir noteikts:

"1. Papildus 11. pantā paredzētajiem vispārējiem ražošanas noteikumiem lauku saimniecībā attiecībā uz lopkopību piemēro šādus noteikumus:

[..]

b) attiecībā uz lopkopības praksi un dzīvnieku turēšanas apstākļiem:

[..]

viii) visas dzīvnieka dzīves laikā, tostarp kaušanas laikā, līdz minimumam samazina jebkādu ciešanu nodarīšanu, tai skaitā sakropļošanu;

[..]."

Regula (EK) Nr. 889/2008

9. Regulas Nr. 889/2008 [5] 10. apsvērumā ir noteikts:

"Bioloģiskajā lopkopībā ir jānodrošina tas, ka tiek ievērotas dzīvnieku specifiskās uzvedības vajadzības. Šajā sakarā visu sugu lauksaimniecības dzīvnieku novietnēm ir jāapmierina attiecīgo dzīvnieku vajadzības attiecībā uz ventilāciju, gaismu, platību un ērtībām, un attiecīgi ir jānodrošina pietiekama platība, kas ļauj katram dzīvniekam brīvi kustēties un attīstīt dabisko sociālo uzvedību. Jānosaka īpaši turēšanas apstākļi un lopkopības prakse attiecībā uz konkrētiem dzīvniekiem, tostarp bitēm. Šiem īpašajiem turēšanas apstākļiem ir jāatbilst augstiem dzīvnieku labturības standartiem, kas ir bioloģiskās lopkopības prioritāte, un tāpēc tie var būt augstāki par Kopienas dzīvnieku labturības standartiem, kuri piemērojami lauksaimniecībai kopumā. Bioloģiskās lopkopības praksē nav pieļaujama pārlieku ātra mājputnu audzēšana. Tāpēc ir jāparedz īpaši noteikumi, lai nepieļautu intensīvu audzēšanas metožu izmantošanu. Proti, mājputni jāaudzē, līdz tie sasniedz minimālu kaušanas vecumu, vai arī tiem jābūt lēnaudzīgo šķirņu mājputniem, lai abos gadījumos nebūtu stimula izmantot intensīvas audzēšanas metodes."

10. Regulas Nr. 889/2008 18. pantā "Dzīvnieku turēšana" ir noteikts:

"1. Bioloģiskajā lauksaimniecībā nedrīkst sistemātiski veikt tādas darbības kā elastīgo saišu piestiprināšana pie aitu astēm, astu amputācija, zobu izkniebšana, knābju un ragu apgriešana. Tomēr atsevišķos gadījumos kompetentā iestāde var atļaut dažas darbības drošības dēļ, ja to mērķis ir uzlabot dzīvnieku veselību, labturību vai higiēnu.

Jebkāda veida ciešanas dzīvniekiem samazina līdz minimumam, lietojot piemērotus anestēzijas un/vai pretsāpju līdzekļus un nodrošinot, ka visas darbības veic tikai vispiemērotākajā vecumā un to dara kvalificēts personāls.

2. Fiziska kastrācija ir atļauta vienīgi tādēļ, lai saglabātu produktu kvalitāti un tradicionālo audzēšanas praksi, bet tikai saskaņā ar 1. punkta otrās daļas noteikumiem.

3. Ir aizliegta bišu māšu sakropļošana, piemēram, apgriežot spārnus.

5 Komisijas Regula (2008. gada 5. septembris), ar ko paredz sīki izstrādātus bioloģiskās ražošanas, marķēšanas un kontroles noteikumus, lai īstenotu Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007 par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu (OV 2008, L 250, 1. lpp.).

4. Dzīvnieku iekraušanu un izkraušanu veic uzmanīgi, bez jebkādu elektrisku stimulācijas ierīču izmantošanas. Ir aizliegta jebkādu alopātisku nomierinošu līdzekļu lietošana pirms transportēšanas vai tās laikā."

11. Regulas Nr. 889/2008 20. panta "Barība, kas atbilst dzīvnieku uztura prasībām" 5. punktā ir aizliegta piespiedu barošana.

Regula Nr. 1099/2009

12. Regulas Nr. 1099/2009 apsvērumos tostarp ir noteikts:

"(2) Dzīvnieku nonāvēšana var izraisīt sāpes, stresu, bailes vai cita veida ciešanas dzīvniekiem pat vislabākajos iespējamos tehniskajos apstākļos. Zināmas darbības saistībā ar nonāvēšanu var radīt ļoti lielu stresu, un jebkurai apdullināšanas tehnikai ir savi trūkumi. Uzņēmējiem vai jebkurai personai, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, būtu jāīsteno nepieciešamie pasākumi, lai kaušanas vai nonāvēšanas procesa laikā atbrīvotu no sāpēm un mazinātu dzīvnieku stresu un ciešanas, piemērojot labāko nozarē pastāvošo praksi un metodes, kuras atļautas ar šo regulu. Tādējādi gadījumos, kad uzņēmēji vai jebkura persona, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, pārkāpj kādu no šīs regulas prasībām vai pielieto atļautus līdzekļus, neapsverot to modernizāciju, un tīšām vai nevērības dēļ izraisa dzīvniekiem sāpes, stresu vai ciešanas, būtu jāatzīst, ka no sāpēm, stresa vai ciešanām bija iespējams izvairīties.

[..]

(4) Dzīvnieku labturība ir Kopienas vērtība, kas nostiprināta Eiropas Kopienas dibināšanas līgumam pievienotajā Protokolā Nr. 33 par dzīvnieku aizsardzību un labturību ("protokols Nr. 33"). Dzīvnieku aizsardzība kaušanas vai nonāvēšanas laikā ir svarīgs sabiedrisks jautājums, kas skar patērētāju attieksmi pret lauksaimniecības produktiem. Turklāt, uzlabojot dzīvnieku aizsardzību kaušanas laikā, tiks veicināta augstāka gaļas kvalitāte un netiešā veidā pozitīvi ietekmēta darba drošība kautuvēs.

[..]

(18) Ar [Padomes] Direktīvu 93/119/EK [(1993. gada 22. decembris) par dzīvnieku aizsardzību kaušanas vai nonāvēšanas laikā (OV 1993, L 340, 21. lpp.)] ir atcelta nepieciešamība pēc apdullināšanas reliģiskas nokaušanas gadījumā, ja tā notiek kautuvē. Tā kā Kopienas noteikumi, kas piemērojami, veicot reliģisku nokaušanu, transponēti atkarībā no valstu apstākļiem, kā arī ņemot vērā to, ka valstu tiesību aktos ietverti aspekti, kas nav saistīti ar šīs regulas mērķiem, ir svarīgi, lai tiktu saglabāta iespēja atkāpties no prasības par dzīvnieku apdullināšanu pirms to nokaušanas, tādējādi atstājot zināmu rīcības brīvību katras dalībvalsts ziņā. Tādējādi šajā regulā ir respektēta reliģiskā brīvība un tiesības paust reliģiju vai ticību dievkalpojumu, sludināšanas, rituālu un ceremoniju laikā, kā paredzēts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas [turpmāk tekstā – "Harta"] 10. pantā.

[..]

(20) Daudzas dzīvnieku nonāvēšanas metodes ir sāpīgas. Tāpēc dzīvnieku nonāvēšanas laikā vai pirms tās nepieciešama apdullināšana, jo tā izraisa bezsamaņu un nejutīgumu. Pārliecināšanās par bezsamaņas un nejutīguma iestāšanos ir sarežģīts uzdevums, un tas jāveic saskaņā ar zinātniski atzītu metodiku. Tomēr pārraudzība, izmantojot rādītājus, lai noteiktu procedūras efektivitāti, būtu jāveic reālos apstākļos.

(21) Apdullināšanas efektivitātes pārraudzība galvenokārt pamatojas uz dzīvnieku samaņas un jutīguma noteikšanu. Būtībā dzīvnieka samaņa nozīmē tā spēju izjust emocijas un apzināti kontrolēt kustības. Neskatoties uz dažiem izņēmumiem, piemēram, elektroimobilizāciju vai citādi izraisītu paralīzi, var uzskatīt, ka dzīvnieks ir bezsamaņā, ja tas zaudējis dabisko stāvēšanas pozīciju, nav nomodā un tam nav vērojamas pozitīvu vai negatīvu emociju, piemēram, baiļu vai uztraukuma, pazīmes. Dzīvnieka jutīgums faktiski nozīmē tā spēju izjust sāpes. Visumā dzīvnieku var uzskatīt par nejutīgu brīdī, kad tam nav nekādu refleksu vai tas nereaģē uz tādiem stimuliem kā skaņa, smarža, gaisma vai fizisks kontakts.

[..]

(33) Ja apdullināšanas procedūras neizdodas, var ciest dzīvnieki. Tādēļ ar šo regulu būtu jānodrošina atbilstīgu rezerves apdullināšanas iekārtu pieejamība, lai mazinātu dzīvnieku sāpes, stresu vai ciešanas.

[..]

(37) Kopiena vēlas veicināt augstus dzīvnieku labturības standartus mājlopiem visā pasaulē, īpaši attiecībā uz to tirdzniecību. Tā atbalsta Pasaules Dzīvnieku veselības organizācijas specifiskos standartus un ieteikumus par dzīvnieku labturību, tostarp par dzīvnieku kaušanu. [..]

[..]

(43) Kaušana bez apdullināšanas prasa precīzu kakla pārgriešanu ar asu nazi ciešanu mazināšanai. Turklāt dzīvniekiem, kas nav mehāniski savaldīti, pēc kakla pārgriešanas asiņošanas process palēninās, tādējādi nevajadzīgi paildzinot dzīvnieka ciešanas. Parasti tie ir liellopu, aitu un kazu sugu dzīvnieki, ko visbiežāk kauj, izmantojot šo procedūru. Tāpēc atgremotāji, kurus nonāvē bez apdullināšanas, būtu jāsavalda atsevišķi, izmantojot mehāniskus līdzekļus.

[..]"

13. Regulas Nr. 1099/2009 1. pantā ir noteikts, ka tajā ir paredzēti noteikumi to dzīvnieku nonāvēšanai, kurus audzē vai tur pārtikas produktu ražošanai.

14. No Regulas Nr. 1099/2009 2. panta "Definīcijas" izriet, ka:

"[..]

f) "apdullināšana" nozīmē jebkuru tīši radītu procesu, kas izraisa samaņas un jušanas zudumu bez sāpēm, ietverot jebkuru procesu, kas var izraisīt tūlītēju nāvi;

g) "reliģisks rituāls" nozīmē darbību virkni, kas saistīta ar dzīvnieku nokaušanu, kura paredzēta reliģijā;

[..]

j) "kaušana" nozīmē tādu dzīvnieku nonāvēšanu, kas paredzēti cilvēku patēriņam;

[..]."

15. Atbilstoši Regulas Nr. 1099/2009 3. panta 1. punktam "Vispārīgās prasības attiecībā uz nonāvēšanu un saistītām darbībām":

"Dzīvniekiem aiztaupa jebkuras sāpes, stresu vai ciešanas, no kurām nonāvēšanas laikā vai saistītas darbības veikšanas laikā iespējams izvairīties."

16. Regulas Nr. 1099/2009 4. pantā "Apdullināšanas paņēmieni" ir paredzēts:

"1. Dzīvniekus nonāvē tikai pēc tam, kad tie ir apdullināti atbilstīgi I pielikumā izklāstītajiem paņēmieniem un specifiskām prasībām, kas saistītas ar šo paņēmienu piemērošanu. Samaņas un jutīguma zudumu saglabā līdz pat dzīvnieka nāvei.

Izmantojot I pielikumā minētos paņēmienus, kuru rezultātā neiestājas tūlītēja nāve [..] pēc iespējas ātrāk pēc tiem īsteno procedūru, kas nodrošina nāvi, piemēram, iztecina asinis, pārgriež muguras smadzenes, izdara nāvējošu elektriskās strāvas triecienu vai ilgstoši pakļauj anoksijai.

[..]

4. Gadījumā, ja dzīvniekus pakļauj īpašām kaušanas metodēm, ko nosaka reliģiski rituāli, 1. punkta prasības nav spēkā ar noteikumu, ka kaušana notiek kautuvē."

Tiesvedības rašanās fakti, prejudiciālais jautājums un tiesvedība Tiesā

17. *OABA* 2012. gada 24. septembrī iesniedza *ministre de Agriculture, de l'Agroalimentaire et de la Forêt* (Lauksaimniecības, pārtikas rūpniecības un mežsaimniecības ministrs, turpmāk tekstā – "lauksaimniecības ministrs") lūgumu izbeigt ar preču zīmi "Tendre France" un kā "halal" sertificēto burgeru, uz kuriem ir norāde "AB", reklamēšanu un tirdzniecību. Tajā pašā dienā tā lūdza *INAO* izslēgt marķējuma "AB" lietošanu liellopu gaļai no dzīvniekiem, kas nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas.

18. Tā kā šie lūgumi tika netieši noraidīti, *OABA* ar 2013. gada 23. janvāra prasības pieteikumu vērsās *Conseil d'État* (Valsts padome, Francija) sakarā ar pilnvaru pārsniegšanu.

19. *Conseil d'État* (Valsts padome) 2014. gada 20. oktobra nolēmumā Nr. 365447 (FR:CESSR:2014:365447.20141020) nosprieda, ka Eiropas Savienības tiesiskajā regulējumā, neatsaucoties uz dalībvalstu pieņemtajiem piemērošanas aktiem un nepastāvot vajadzībai pieņemt šādus aktus minētā tiesiskā regulējuma pilnīgai efektivitātei, ir plaši paredzēti noteikumi liellopu bioloģiskajai audzēšanai. Līdz ar to valsts reglamentējošās iestādes nav kompetentas izstrādāt valsts noteikumus, kuros tie tiek atkārtoti, precizēti vai papildināti. Tādēļ *Conseil d'État* (Valsts padome) noraidīja *OABA* prasījumus atcelt valsts reglamentējošās iestādes atteikumu aizliegt lietot norādi "AB" liellopu gaļas produktiem, kas ražoti no dzīvniekiem, kuri nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, jo šī marķējuma izsniegšanu un tā lietošanu pilnībā regulē Eiropas tiesības. Visbeidzot, *Conseil d'État* (Valsts padome) nosūtīja lietu atpakaļ *tribunal administratif de Montreuil* (Montreijas Administratīvā tiesa), lai tā taisītu spriedumu par prasības pieteikumā iekļautajiem pārējiem prasījumiem atcelt *Ecocert* atteikumu atbilstoši Regulas Nr. 834/2007 30. pantam veikt pasākumus, ar ko tiktu izbeigta ar preču zīmi "Tendre France" un kā "halal" sertificēto produktu, uz kuriem ir norāde "AB", reklamēšana un tirdzniecība.

20. Ar 2016. gada 21. janvāra spriedumu *tribunal administratif de Montreuil* (Montreijas Administratīvā tiesa) šo prasību noraidīja.

21. *OABA* iesniedza apelācijas sūdzību par šo spriedumu iesniedzējtiesā. Tā norāda, ka *Ecocert* saskaņā ar Regulas Nr. 834/2007 30. pantu bija pienākums izbeigt attiecīgo produktu reklamēšanu un tirdzniecību, jo tie neatbilstot Savienības tiesībās noteiktajām prasībām, lai tos varētu apzīmēt ar šādu norādi.

22. Gan lauksaimniecības ministrs, gan *Bionoor*, kas ir bioloģiskās lauksaimniecības produktu izplatītāja (turpmāk tekstā – "*Bionoor*"), kā arī *Ecocert* un *INAO* lūdz noraidīt *OABA* celto prasību.

23. Iesniedzējtiesa uzskata, ka šīs lietas juridisko pamatu, runājot par Savienības tiesībām, veido, pirmkārt, LESD 13. pants, otrkārt, Regulas Nr. 834/2007 1. un 17. apsvērums, kā arī 3. pants, 14. panta 1. punkta b) apakšpunkts un 22. pants, un, treškārt, Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. un 4. punkts, kā arī 5. panta 2. punkts.

24. *Cour administrative d'appel de Versailles* (Versaļas Administratīvā apelācijas tiesa) tomēr norāda, ka nevienā Regulas Nr. 1099/2009 tiesību normā, nedz Regulas Nr. 889/2008 tiesību normā tieši nav definēts dzīvnieku kaušanas veids vai veidi, kas atbilstu dzīvnieku labturības un dzīvnieku ciešanu mazināšanas mērķiem, kādi piemīt bioloģiskajai ražošanai.

25. Tā kā nav nevienas tiesību normas, kurā būtu norādīta saikne starp Regulu Nr. 1099/2009, no vienas puses, un Regulām Nr. 834/2007 un 889/2008, no otras puses, vienkārši salīdzinot šos tiesību aktus, nav iespējams noteikt, vai reliģiska nokaušana bez iepriekšējas apdullināšanas, kas izņēmuma kārtā ir atļauta Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā, ja ir ievērotas visas tehniskās prasības, kas uz to attiecas, ļauj vai neļauj sasniegt īpašos dzīvnieku labturības un dzīvnieku ciešanu mazināšanas mērķus, kas bioloģiskajai ražošanai noteikti Regulās Nr. 834/2007 un Nr. 889/2008. Līdz ar to rodas jautājums, vai šāda minēto regulu interpretācija atbilst LESD 13. panta prasībām.

26. Līdz ar to iesniedzējtiesa uzskata, ka atbilde uz izvirzīto pamatu, ka Eiropas marķējums "AB" nevar tikt piešķirts bez iepriekšējas apdullināšanas reliģiski nokautu dzīvnieku izcelsmes gaļai, – atbilde, kas ir izšķiroša šī strīda risinājumā, – rada nopietnas grūtības interpretēt Savienības tiesības.

27. Šādos apstākļos iesniedzējtiesa nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādu prejudiciālu jautājumu:

"Vai [..] Savienības piemērojamās tiesību normas, it īpaši:

– [LESD] 13. pants;

– Regula Nr. 834/2007, kuras piemērošanas noteikumi ir paredzēti Regulā Nr. 889/2008,

– un Regula Nr. 1099/2009

ir jāinterpretē tādējādi, ka ar tām ir atļauts vai aizliegts piešķirt Eiropas marķējumu "AB" bez iepriekšējas apdullināšanas rituāli nokautu dzīvnieku izcelsmes produktiem, ja kaušana ir veikta saskaņā ar Regulā Nr. 1099/2009 paredzētajiem nosacījumiem?"

28. Rakstveida apsvērumus iesniedza *OABA*, *Bionoor*, *Ecocert*, kā arī Francijas Republika, Grieķijas Republika, Norvēģijas Karaliste un Eiropas Komisija.

29. Tiesas sēde, kurā piedalījās *OABA*, *Bionoor*, kā arī Francijas Republika, Grieķijas Republika un Komisija, notika 2018. gada 19. jūnijā.

Vērtējums

Problēmas apraksts

30. Ar šo lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu Tiesai tiek lūgts atbildēt uz jautājumu, kas, visu apsverot, ir vienkāršs: vai tādu dzīvnieku gaļa, kas nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, var tikt sertificēta kā "AB" gaļa?

31. Grūtības rada tas, ka, lai gan šīs lietas apstākļos piemērojamā tiesiskā regulējuma attiecībā uz bioloģisko lauksaimniecību – ko būtībā veido Regulas Nr. 834/2007 un Nr. 889/2008 –, mērķis ir ievērot "augstus dzīvnieku labturības standartus"[6] visas dzīvnieka dzīves laikā[7], kas nozīmē, ka "līdz minimumam samazina jebkādas dzīvnieku ciešanas, tostarp kaušanas laikā"[8], tajā nav precīzi noteikti paņēmieni, kā līdz minimumam samazināt dzīvnieku ciešanas to kaušanas laikā.

32. Tātad šī lieta attiecas tikai uz tehnisko standartu, kas jāievēro dzīvnieku kaušanas posmā, lai varētu tik izsniegts "AB" sertifikāts, interpretāciju.

33. Turpmāk minēto iemeslu dēļ ir jānorāda, ka Tiesa, strikti runājot, nav aicināta lemt par jautājumu attiecībā uz reliģiskās pārliecības brīvu izpausmi – kāds tika aplūkots ECT 2000. gada 27. jūnija spriedumā *Cha'are Shalom Ve Tsedek* pret Franciju (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795). Turklāt tai nav arī lūgts tieši lemt par saderību starp "AB" standartu un "halal" sertifikātu – jo attiecībā uz šo pēdējo šobrīd joprojām nav precīzu specifikāciju, it īpaši par to, vai dzīvnieku kaušanas laikā ir vai nav izmantojama iepriekšēja apdullināšana.

Lieta tieši neattiecas uz jautājumu par reliģijas brīvības apdraudējumu

34. Pamatlietā, un lai arī iesniedzējtiesas nodoms nav bijis aplūkot šo jomu, tomēr ir izvirzīts jautājums par reliģijas brīvības aizsardzību Hartas 10. panta gaismā.

35. *Bionoor* savos rakstveida apsvērumos it īpaši apgalvo, ka, ja tiktu secināts, ka "AB" un "halal" sertifikāti nav saderīgi, tas ietekmētu musulmaņu kolektīvās tiesības uz reliģijas brīvību, kas garantētas Romā 1950. gada 4. novembrī parakstītās Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk tekstā – "ECPAK") 9. pantā, skatot to kopsakarā ar 14. pantu, no vienas puses, un Hartas 10. pantā, no otras puses. Šajā ziņā tā it īpaši atsaucas uz iepriekš minēto spriedumu *Cha'are Shalom Ve Tsedek*/Francija. *Bionoor* uzskata, ka, neaizliedzot norādi "AB" uz produktiem, kas sertificēti kā "košers" vai "halal", Eiropas likumdevējs ir vēlējies garantēt pozitīvu apņemšanos nodrošināt efektīvu reliģijas brīvības īstenošanu.

36. Mani nekādā ziņā nepārliecina argumentācija, kas šajā lietā ir balstīta uz ideju, ka musulmaņu reliģijas brīvība tiktu ierobežota gadījumā, ja tiktu secināts, ka "halal" un "AB" sertifikāts nav lietojami vienlaicīgi.

37. Šajā ziņā, manuprāt, problēma šajā lietā un iepriekš minētajā spriedumā *Cha'are Shalom Ve Tsedek* /Francija ir diezgan atšķirīga.

38. Jāatgādina, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa minētajā lietā nosprieda, ka "ieviešot izņēmumu no principa, saskaņā ar kuru dzīvnieki pirms kaušanas tiek apdullināti, valsts tiesības atspoguļo valsts pozitīvo apņemšanos nodrošināt reliģijas brīvības efektīvu īstenošanu" (76. punkts). Turklāt tā norādīja, ka "reliģiskās pārliecības brīva izpausme tiktu traucēta tikai tad, ja aizliegums likumīgi veikt šādu kaušanu galēji ortodoksāliem ebrejiem liegtu ēst gaļu no dzīvniekiem, kas nokauti saskaņā ar reliģiskajiem priekšrakstiem, kurus viņi uzskata par pieņemamiem (80. punkts)".

6 Skat. it īpaši Regulas Nr. 834/2007 1. un 17. apsvērumu, kā arī 3. panta a) punkta iv) apakšpunktu un 5. panta h) punktu.

7 Skat. it īpaši Regulas Nr. 834/2007 1. panta 1. punkta a) apakšpunktu.

8 Skat. it īpaši Regulas Nr. 834/2007 14. panta 1. punkta b) apakšpunkta viii) punktu un 15. panta 1. punkta b) apakšpunkta vi) punktu.

39. Šajā gadījumā – atšķirībā no rituālās nokaušanas islāma Upurēšanas svētkos Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punkta izpratnē, kas tika aplūkota lietā, kurā taisīts 2018. gada 29. maija spriedums *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c.[9], – šajā lietā nav aplūkota musulmaņu iespēja izpildīt reliģiskos priekšrakstus. Iespēja lietot uzturā produktus, kuriem ir gan "AB", gan "halal" sertifikāts, kā tāda neattiecas uz "reliģisko rituālu" un tātad neietilpst reliģijas brīvības īstenošanā, kas paredzēta Hartas 10. pantā un ECPAK 9. pantā kā reliģiskās pārliecības izpausme.

40. Personām, kas nolūkā izpildīt konkrētus reliģiskos priekšrakstus vēlas iegādāties tādu dzīvnieku izcelsmes produktus, kuri nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, vienmēr ir izvēle, kas atbilst to reliģiskajai pārliecībai[10]. Ja tiktu secināts, ka rituālā nokaušana bez apdullināšanas bioloģiskajā lauksaimniecībā ir aizliegta, ebreju un musulmaņu pilsoņi vienmēr varētu izvēlēties košera vai halal gaļu un līdz ar to viņu tiesības uz reliģiju netiktu aizskartas. Tiem vienkārši nebūtu iespējas lietot uzturā košera vai halal gaļu ar "AB" sertifikātu. Apstāklis, ka nav iespējams iegādāties gaļu ar "AB" marķējumu no kautuvēm, kurās netiek pielietota apdullināšana, kā tāds neietekmē reliģiskos priekšrakstus, ar kuriem nav noteikts pienākums lietot vienīgi bioloģiskās lauksaimniecības produktus. Tāpat arī nepastāv nekādas "tiesības" piekļūt produktiem ar "AB" marķējumu. Turklāt ir jānorāda, ka atbildētājas pamatlietā nekādi nav norādījušas, ka tām noteiktais aizliegums ražot un tirgot produktus, kam vienlaicīgi ir kā "halal", tā "AB" sertifikāts, pats par sevi nebūtu saderīgs ar produktu, uz kuriem ir "halal" marķējums, patērētāju reliģisko pārliecību.

41. Šis secinājums man šķiet vēl vairāk izmantojams, jo, labi apsverot, uzdotais jautājums nav tik daudz par to, vai "AB" un "halal" sertifikāti ir saderīgi, bet gan drīzāk par to, vai "AB" sertifikāts var tikt izsniegts tādu dzīvnieku izcelsmes produktiem, kas nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, un tas manuprāt ir pilnībā atšķirīgs jautājums.

Šajā lietā Tiesa nav aicināta lemt nedz par jautājumu par apdullināšanu, raugoties no dzīvnieku labturības viedokļa[11], nedz arī par "halal" marķējuma tvērumu

42. Papildus tam, ka šī lieta, šķiet, tieši neattiecas uz reliģijas brīvības aizskārumu, tā turklāt arī neattiecas uz jautājumu par iepriekšēju apdullināšanu, raugoties no dzīvnieku labturības viedokļa, nedz arī uz jautājumu par vispārīgu "AB" un "halal" sertifikātu saderību.

43. Pirmkārt, manuprāt, tagad ir skaidri atzīts, ka, lai arī jebkāda nokaušana no dzīvnieku labturības viedokļa ir problemātiska, apdullināšanas paņēmienu izmantošana dzīvnieku nokaušanas laikā – vismaz teorētiski un kā to apliecina arī vairāki zinātniskie pētījumi[12] – var palīdzēt samazināt šīs ciešanas, ja tās tiek pielietotas pareizos apstākļos.

9 Spriedums, 2018. gada 29. maijs, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335, 45. punkts).

10 Plašāk attiecībā uz pieņēmumiem, kas saistīti ar pārtiku un ir pamatoti ar reliģiju, skat. ECT spriedumu, 2010. gada 7. decembris, *Jakóbski* pret Poliju (CE:ECHR:2010:1207JUD001842906), un 2013. gada 17. decembris, *Vartic* pret Runāniju (CE:ECHR:2013:1217JUD001415008).

11 It īpaši skat Bionoor apsvērumus, 8.–12. lpp.

12 No daudziem pētījumiem, uz kuriem atsaucas ieinteresētās puses, it īpaši jāmin Dzīvnieku veselības un labturības zinātniskās padomes [*Scientific Panel on Animal Health and Welfare (AHAW)*] 2004. gada atzinums "Welfare aspects of the main systems of stunning and killing the main commercial species of animals", *The EFSA Journal* (2004), 45, 1.–29. lpp.; Eiropas Veterinārārstu federācijas 2002. gada nostāja "Slaughter of Animals Without Prior Stunning", kas pieejama šādā adresē: http://www.fve.org/uploads/publications/docs/fve_02_104_slaughter_prior_stunning.pdf; kā arī 2010. gada pētījums "Report on Good and Adverse practices – Animal Welfare Concerns in Relation to Slaughter Practices from the Viewpoint of Veterinary Sciences", kas tika veikts Eiropas *Dialrel* projekta ("Encouraging Dialogue on issues of Religious Slaughter") ietvaros un kas pieejams šādā adresē: http://www.dialrel.eu/dialrel-results/veterinary-concerns.html.

44. Otrkārt, lai arī pamatlieta attiecas uz iespēju piešķirt produktiem ar "halal" marķējumu "AB" sertifikātu, tas, kas katrā ziņā tiek aplūkots šajā lietā, ir iespēja, ka tādu dzīvnieku izcelsmes produktiem, kas nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, un tas, manuprāt, patiesi ir problemātiski no dzīvnieku labturības viedokļa, var tikt piešķirts "AB" sertifikāts [13].

45. No lietas materiāliem izriet, ka līdz šim "halal" sertifikāts sniedz ļoti maz informācijas par to, kāda kaušanas metode faktiski tikusi izmantota.

46. Kā Komisija norādījusi savos rakstveida apsvērumos un apstiprinājusi tiesas sēde, Eiropā [14] un visā pasaulē musulmaņu kopienu vidū pastāv atšķirīgi viedokļi par atgriezeniskas apdullināšanas vai tūlītējas apdullināšanas pieļaušanu pēc dzīvnieka asins nolaišanas. Līdz pat šai dienai, runājot par konkrēto jautājumu par rituālās kaušanas saderību ar noteiktiem apdullināšanas paņēmieniem, dalībvalstīs nav vienveidības "halal" sertificēšanas struktūru piekoptajās praksēs.

47. Šajā ziņā ir viegli saprotams, ka attiecībā uz reliģisko prasību, kuru pieņemamība un tvērums pēc definīcijas var tik uztverti dažādi [15] un kuras ir grūti standartizējamas, interpretāciju nepastāv Eiropas tiesiskais regulējums, kurā būtu definētas un reglamentētas rituālajai kaušanai, vai tā būtu košer vai halal, vajadzīgās specifikācijas. It īpaši, lai arī šķiet, ka pastāv vienprātība par to, ka saskaņā ar musulmaņu reliģijas prasībām nokaujamajam dzīvniekam "jābūt dzīvam vai uzskatāmam par dzīvu" kaušanas brīdī, lai tas varētu tikt uzskatīts par halal [16], tas obligāti nenozīmē, ka ir aizliegta jebkāda veida apdullināšana pirms kaušanas.

48. Kā norādīts šīs tiesvedības kontekstā, atsevišķi musulmaņu kopienas pārstāvji [17] uzskata, ka elektronarkoze vai jebkura cita līdzīga apdullinoša darbība pirms kaušanas, tā kā tā neietekmē dzīvnieka vitālās funkcijas un it īpaši dzīvnieka asinsriti (kas nozīmē, ka tas varētu atgūt samaņu, ja nenotiktu asins nolaišana), atbilst islāma reliģijas priekšrakstiem.

49. Turklāt valsts likumos nav definēts rituālās nokaušanas jēdziens. Norādes attiecībā uz sertifikātiem, kas attiecas uz produktu košera vai halal raksturu, pārsvarā nosaka un reglamentē sertifikācijas struktūras, kas saistītas ar noteiktām reliģiskām iestādēm, nevis ar reglamentējošām iestādēm [18].

50. Tātad sertificēšanas struktūru prakse ir ļoti dažāda. Dažas sertificēšanas struktūras savās specifikācijās ir norādījušas, ka kaušanai jānotiek, izmantojot iepriekšēju apdullināšanu, bet citas ir tikai noteikušas augstu dzīvnieku labturības līmeni, nesniedzot nekādus precizējumus attiecībā uz apdullināšanu. Turklāt vienā un tajā pašā sertificēšanas struktūrā iepriekšējās apdullināšanas izmantošana atšķiras atkarībā no dzīvnieku sugas.

13 Komisija norādīja, ka saskaņā ar tās rīcībā esošo informāciju *Ecocert* esot vienīgā struktūra, kas pieļauj rituālo nokaušanu bez jebkāda veida apdullināšanas.

14 Apdullināšana, šķiet, vispārēji ir pieņemta Dānijā un Zviedrijā. Beļģijā Valonijas un Flandrijas parlamenti 2007. gadā nolēma, ka rituālās kaušanas laikā obligāti ir jāizmanto noteikta veida apdullināšana.

15 Jēdziens "halal" vispārīgi nozīmē, kas ir "likumīgs" vai "atļauts" reliģiskajos priekšrakstos.

16 Skat. it īpaši *Commission du Codex Alimentarius* [Pārtikas kodeksa komisijas] vispārējās vadlīnijas par jēdziena "halal" lietošanu (CAC/GL 24-1997), kas aplūkojamas šādā adresē: http://www.fao.org/docrep/005/y2770f/y2770f08.htm#fn26. Šīs vadlīnijas ir adresētas visām dalībvalstīm un *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [Apvienoto Nāciju Organizācijas Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (FAO)], kā arī *Organisation mondiale de la santé* [Pasaules Veselības organizācijas (OMS)] asociētajiem dalībniekiem kā konsultatīvs dokuments, un katrai valdībai ir jāizlemj, kā to pielietot.

17 *OABA*, uzskata, ka Francijā tāds ir Parīzes, Lionas un Evrī mošeju viedoklis. Pēc veiktajām pārbaudēm šķiet, ka "halal" sertificēšanas struktūras, kas piesaistītas šīm mošejām [kā, piemēram, *Société française de contrôle de viande halal (SFCVH)*, *Association rituelle de la Grande Mosquée de Lyon (ARGML)* vai *Association culturelle des musulmans d'Île-de-France (ACMIF)*] faktiski pieļauj apdullināšanas paņēmienu (tādu kā elektronarkoze, kas tiek saukta par "atgriezenisku") izmantošanu pirms kaušanas.

18 Francijā *Association française de normalisation (AFNOR)* mēģinājums definēt "halal" standartu, kas izmēģināšanas nolūkā tika izstrādāts attiecībā uz pārtikas produktiem, kuri tika pārstrādāti 2017. gadā, bija neveiksmīgs.

51. Līdz ar to šobrīd tirgū ir sastopami produkti ar marķējumu "halal" no kautuvēm, kurās tiek izmantota iepriekšēja apdullināšana. Tāpat arī ir konstatēts, ka tādu dzīvnieku gaļa, kas nokauti bez apdullināšanas, tiek laista normālā apritē, patērētājus par to nebrīdinot[19]. Visbeidzot, "halal" marķējums uz produktiem ļoti maz ko liecina par apdullināšanas izmantošanu dzīvnieku kaušanas laikā un – attiecīgajā gadījumā – par izvēlēto apdullināšanas paņēmienu.

Atbilde uz prejudiciālo jautājumu

52. Kā to ļoti pareizi norādījusi iesniedzējtiesa, nav tiesību normas, kas konkrēti atspoguļotu saikni starp regulatīvajiem noteikumiem, kuri reglamentē bioloģiskās ražošanas veidu, no vienas puses, un dzīvnieku kaušanu, no otras puses.

53. Šādas saiknes neesamības dēļ ir iespējamas divas interpretācijas.

54. Atbilstoši *pirmajai*, ko aizstāv *Ecocert*, *Bionoor*, kā arī Francijas valdība, attiecīgajām tiesību normām nav pretrunā, ka tādu dzīvnieku izcelsmes produktiem, kas nokauti bez apdullināšanas, tiek piešķirts "AB" marķējums.

55. Lai arī Regulā Nr. 834/2007 ir noteikta prasība par "augstiem dzīvnieku labturības standartiem" bioloģiskajā ražošanā, ne šai regulai, nedz tās Īstenošanas regulai Nr. 889/2008 nav tieši pretrunā, ka it īpaši rituālā kaušanā nav ievērots noteikums par iepriekšēju apdullināšanu.

56. Rituālās kaušanas, kas, lai tiktu ievēroti noteikti reliģiski rituāli, izņēmuma kārtā ir pieļautas Regulā Nr. 1099/2009, ja ir ievērotas visas tehniskās prasības, ļauj sasniegt dzīvnieku labturības un dzīvnieku ciešanu mazināšanas mērķus, kas ir vieni no bioloģiskās ražošanas mērķiem.

57. *Otrā* interpretācija, ko iesaka *OABA*, Komisija, kā arī Grieķijas un Norvēģijas valdības, izriet no piemērojamās regulas teleoloģiskas un sistēmiskas interpretācijas. Tā būtībā ir balstīta uz ideju, ka dzīvnieku labturības un dzīvnieku ciešanu mazināšanas mērķi, tostarp kaušanas laikā, gluži pretēji, pieprasa, lai šāds marķējums netiktu piešķirts tādu dzīvnieku produktiem, kas nokauti rituālā kaušanā.

58. Šīs otrās pieejas aizstāvji it īpaši apgalvo, ka dzīvnieku labturības aizsardzība ir vispārējas nozīmes mērķis, kura svarīgums ir atspoguļots LESD 13. pantā. Nepieciešamība ievērot dzīvnieku labturību esot atgādināta kā Regulā Nr. 1099/2009, kurā it īpaši ir noteikts princips par apdullināšanu pirms kaušanas, tā arī Regulā Nr. 834/2007, kurā dzīvnieku ciešanu mazināšana ir būtiska prasība bioloģiskajā lauksaimniecībā.

59. Pēc to domām, Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 4. punktā atstātā iespēja veikt rituālo kaušanu ir vērsta uz to, lai sasniegtu un ievērotu dzīvnieku veselības un vienlīdzīgas reliģisko tradīciju un pārliecību ievērošanas mērķus. Šī atkāpe nav viens no un tai nav sakara ar "augstiem dzīvnieku labturības standartiem", kas jāievēro, piešķirot norādi "AB" saskaņā ar Regulu Nr. 834/2007 (it īpaši tās 3. un 5. pantu). Šīs otrās pieejas atbalstītāji arī apgalvo, ka "AB" sertifikāta piešķiršana tādu dzīvnieku produktiem, kas nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, esot pretrunā patērētāju uzticības principam attiecībā uz bioloģiskajiem produktiem – principam, uz kuru ir atsauce šīs regulas 1. pantā un 3., 5. un 22. apsvērumā.

19 Skat. piemēram, Francijas Nacionālās asamblejas vārdā izstrādāto 2016. gada 20. septembra ziņojumu par kaušanai paredzēto dzīvnieku kaušanas nosacījumiem Francijas kautuvēs, 117. un 118. lpp; (http://www2.assemblee-nationale.fr/14/autres-commissions/commissions-d-enquete/conditions-d-abattage-des-animaux-de-boucherie-dans-les-abattoirs-francais/).

60. Turpinājumā es iesākumā atspoguļošu to normu saturu, kas reglamentē bioloģisko lopkopību, raugoties no dzīvnieku labturības viedokļa, kādas izriet no Regulu Nr. 834/2007 un Nr. 889/2008 tiesību normām, skatot tās kopsakarā, un to saikni ar tādiem noteikumiem dzīvnieku kaušanas jomā, kādi izriet no Regulas Nr. 1099/2009. Pamatojoties uz šo apkopojumu, es turpinājumā paskaidrošu iemeslus, kādēļ šiem noteikumiem, pat interpretējot tos atbilstoši prasībai nodrošināt "augstus dzīvnieku labturības standartus", manuprāt, nav pretrunā, ka tādu dzīvnieku produktiem, kas nokauti bez apdullināšanas, tiek izsniegts "AB" marķējums.

Standarti, kas reglamentē bioloģisko lauksaimniecību, un saikne ar noteikumiem dzīvnieku kaušanas jomā

61. Lai ietu vienā ritmā ar bioloģisko produktu tirgu pastāvīgo attīstību [20], Savienība kopš 1991. gada bioloģiskās ražošanas jomā pieņem likumus, pieprasot uzņēmējiem ievērot izstrādāto standartu un pārbaužu sistēmu.

62. Regulas Nr. 834/2007, tāpat kā tās priekšteču Regulu (EEK) Nr. 2092/91 [21] un (EK) Nr. 392/2004 [22], mērķis ir ieviest vispusīgu lauku saimniecību pārvaldības un pārtikas ražošanas sistēmu, kas ietver labāko praksi dažādās jomās (vide, bioloģiskā daudzveidība, dabas resursu saglabāšana un dzīvnieku labturības augstu standartu piemērošana).

63. Tāpat kā Regulā Nr. 834/2007, jaunās Regula (ES) 2018/848 [23], kura būs piemērojama no 2021. gada 1. janvāra, 1. apsvērumā it īpaši ir atgādināts, ka "bioloģiskajai ražošanai ir divējāda nozīme sabiedrībā – no vienas puses, tā nodrošina īpašu tirgu, kas atbilst patērētāju pieprasījumam pēc bioloģiskajiem produktiem, un, no otras puses, tā rada sabiedriskos labumus, kas sekmē vides aizsardzību un dzīvnieku labturību, kā arī lauku attīstību".

64. Nevar tikt nopietni apstrīdēts, ka Savienības tiesībās bioloģiskie produkti un nebioloģiskie produkti ietilpst dažādos tiesiskajos režīmos, proti, pirmie minētie būtu pakļauti stingrākām normām attiecībā uz ražošanu nekā tās, kas attiecas uz otrajiem minētajiem [24].

65. Bioloģiskās lauksaimniecības mērķu un prioritāšu vidū Tiesa jau ir uzsvērusi nozīmi, kāda jāpiešķir pārtikas drošības un patērētāju aizsardzības mērķiem un prioritātēm. Ir jāsaglabā patērētāju uzticība produktiem, kas marķēti kā bioloģiski produkti [25]. Šajā ziņā un kā arī ir precizēts tās 23. panta 1. punktā, Regulā Nr. 834/2007 ir pieļauts lauksaimniecības produktu marķējumā vai reklāmā lietot terminus, kas norāda uz bioloģiskās ražošanas metodi, tikai attiecībā uz tādiem produktiem, kas iegūti saskaņā ar šajā regulā noteiktajām prasībām.

66. No dzīvnieku labturības viedokļa nevar noliegt, ka Regulas Nr. 834/2007 mērķis ir pakļaut bioloģisko lauksaimniecību noteikta skaita standartiem, kas garantē augstāku dzīvnieku labturības aizsardzības līmeni nekā tie, kas tiek pieprasīti tradicionālajā lauksaimniecībā. Tādējādi šīs regulas 3. panta a) punkta iv) apakšpunktā ir noteikts, ka bioloģiskās lauksaimniecības mērķis ir radīt

20 Pēdējos desmit gados bioloģisko produktu tirgus ir piedzīvojis dinamisku attīstību, – to ir sekmējis būtisks pieprasījuma pieaugums. Bioloģiskās pārtikas pasaules tirgus kopš 1999. gada ir pieaudzis četrkārt. Skat. it īpaši Komisijas dienestu darba dokumentu Ietekmes novērtējuma kopsavilkums, kas pievienots dokumentam "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. XXX/XXX [Oficiālo kontroļu regula] un atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007" (2014. gada 24. marts) (COM(2014) 180 *final*, 11. lpp. un tajā minētās atsauces).

21 Padomes Regula (1991. gada 24. jūnijs) par lauksaimniecības produktu bioloģisku ražošanu un norādēm par to uz lauksaimniecības produktiem un pārtikas produktiem (OV 1991, L 198, 1. lpp.).

22 Padomes Regula (2004. gada 24. februāris), ar ko groza Regulu (EEK) Nr. 2092/91 (OV 2004, L 65, 1. lpp.).

23 Eiropas Parlamenta Regula (2018. gada 30. maijs) par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 834/2007 (OV 2018, L 150, 1. lpp.).

24 Skat. spriedumu, 2015. gada 4. jūnijs, *Andechser Molkerei Scheitz*/Komisija (C-682/13 P, nav publicēts, EU:C:2015:356, 36. punkts).

25 Skat. it īpaši spriedumus, 2014. gada 5. novembris, *Herbaria Kräuterparadies* (C-137/13, EU:C:2014:2335, 42. punkts), un 2017. gada 12. oktobris, *Kamin und Grill Shop* (C-289/16, EU:C:2017:758, 30. punkts).

ilgtspējīgu lauksaimniecības pārvaldības sistēmu, kurā "*ievēro augstus dzīvnieku labturības standartus*" [26]. Minētās regulas 5. panta h) punktā papildus ir norādīts, ka bioloģiskās lauksaimniecības mērķis ir "ievērot *augstu dzīvnieku labturības pakāpi* [27], ņemot vērā katrai sugai raksturīgās vajadzības".

67. Tomēr ir jākonstatē, ka, lai arī attiecīgais tiesiskais regulējums, nosakot standartus, kas stingri pārsniedz tā sauktajai tradicionālajai lauksaimniecībai piemērojamos Eiropas standartus, ir salīdzinoši detalizēts attiecībā uz dzīvnieku turēšanas (skat. Regulas Nr. 889/2008 10.–12. pantu, kuros ir atsauce it īpaši uz šīs pašas regulas III pielikumu) un audzēšanas apstākļiem (it īpaši attiecībā uz "dzīvnieku turēšanas" pasākumiem skat. šīs regulas 18. pantu), kādi ir jāievēro bioloģiskajā lauksaimniecībā, tajā salīdzinoši maz ir teikts par standartiem, kas piemērojami dzīvnieku kaušanai. It īpaši nevienā no minētās regulas tiesību normām kā tāda nav aizliegta kaušana bez apdullināšanas.

68. Regulas Nr. 834/2007 14. panta 1. punkta b) apakšpunkta viii) punktā ir tikai norādīts, ka "visas dzīvnieka dzīves laikā, tostarp kaušanas laikā, līdz minimumam samazina jebkādu ciešanu nodarīšanu, *tai skaitā sakropļošanu*" [28].

69. Tas, ka Regulā Nr. 834/2007, kā arī tās Īstenošanas regulā Nr. 889/2008 nekas nav teikts par dzīvnieku kaušanas metodēm, manuprāt, var tikt interpretēts vienīgi tādējādi, ka uz šo jautājumu ir atsauce vispārīgajos noteikumos par dzīvnieku kaušanu, it īpaši tajos, kas piemērojami dzīvniekiem, kurus audzē vai tur pārtikas produktu ražošanai, un kas ir paredzēti Regulā Nr. 1099/2009 [29].

70. Manuprāt, tas netieši, bet neapšaubāmi izriet no Regulas Nr. 834/2007 1. panta 4. punkta, kurā ir noteikts, ka tā ir piemērojama, neskarot citus Savienības tiesību noteikumus par produktiem, kas ietilpst tās piemērošanas jomā. Regulas Nr. 1099/2009 normas ietilpst šajos noteikumos.

71. Vispirms ir jāprecizē, kā arī izriet no šīs pēdējās regulas formulējuma, ka tās mērķis ir noteikt vienotus noteikumus dzīvnieku labturības aizsardzībai kaušanas vai nonāvēšanas laikā Savienībā. Pretēji tiesiskajam regulējumam, kas ietilpst tā sauktajā 2006. gada "higiēnas tiesību aktu paketē" [30], Regula Nr. 1099/2009 konkrēti attiecas uz dzīvnieku labturību to nonāvēšanas brīdī.

72. Minētā regula, kā arī norādīts tās 4. apsvērumā, ir balstīta uz ideju, ka dzīvnieku aizsardzība to nokaušanas brīdī ir sabiedrības interešu jautājums [31].

73. Tāpat arī tās 3. panta 1. punktā ir noteikta vispārīga prasība, saskaņā ar kuru dzīvniekiem aiztaupa jebkuras sāpes, stresu vai ciešanas, no kurām nonāvēšanas laikā vai saistītu darbību veikšanas laikā iespējams izvairīties.

74. Citiem vārdiem, pašā Regulā Nr. 1099/2009 ir paredzētas un apkopotas prasības attiecībā uz dzīvnieku labturību. Ja tiesiskajā regulējumā nepastāv precizējumi, kas attiecas konkrēti uz bioloģisko lauksaimniecību, ir piemērojamas šīs regulas vispārīgās tiesību normas.

75. Lai arī saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 4. panta 1. punktu ir piemērojams princips, ka nokaušana ir veicama pēc apdullināšanas – ievērojot šīs regulas I pielikumā paredzētās metodes un prasības –, šīs pašas regulas 4. panta 4. punktā ir paredzēts izņēmums attiecībā uz dzīvnieku rituālo kaušanu kautuvēs bez apdullināšanas.

26 Mans izcēlums.

27 Mans izcēlums.

28 Mans izcēlums.

29 Skat. Regulas Nr. 1099/2009 1. panta 1. punktu.

30 Šajā ziņā skat. secinājumus, ko es sniedzu lietā *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2017:926, 35. un 64.–68. punkts).

31 Skat. arī šīs regulas 24., 37. un 43. apsvērumu.

76. Kā tas izriet no Regulas Nr. 1099/2009 18. apsvēruma, šīs regulas 4. panta 4. punktā, paredzot atkāpi no šā panta 1. punktā nostiprinātā vispārīgā noteikuma, ka dzīvnieki tiek nonāvēti vienīgi pēc apdullināšanas, kas paredzēta šī panta 1. punktā, tiek pieļautas rituālās kaušanas bez apdullināšanas, ja kaušana ir notikusi kautuvēs, un tas tiek darīts, lai respektētu atsevišķus reliģiskos priekšrakstus.

77. Kā Tiesa jau ir nospriedusi, "dzīvnieku labturības aizsardzība ir galvenais Regulas Nr. 1099/2009 un, konkrētāk, tās 4. panta 4. punkta mērķis, kā izriet no šīs regulas paša nosaukuma un tās 2. apsvēruma" [32].

78. Šī atkāpe tomēr nenozīmē, ka rituālajai kaušanai piemērojamajā atkāpes režīmā nebūtu jāievēro dzīvnieku labturība.

79. Šādai nokaušanai vienmēr atbilstoši Regulai Nr. 1099/2009 ir jābūt veiktai saskaņā ar nosacījumiem, kas garantē dzīvnieku ciešanu ierobežošanu.

80. Regulas Nr. 1099/2009 2. apsvērumā it īpaši ir paredzēts, ka "uzņēmējiem vai jebkurai personai, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, būtu jāīsteno nepieciešamie pasākumi, lai kaušanas vai nonāvēšanas procesa laikā atbrīvotu no sāpēm un mazinātu dzīvnieku stresu un ciešanas, piemērojot labāko nozarē pastāvošo praksi un metodes, kuras atļautas ar šo regulu". Minētās regulas 43. apsvērumā ir noteikts, ka "kaušana bez apdullināšanas prasa precīzu kakla pārgriešanu ar asu nazi ciešanu mazināšanai". Turklāt saskaņā ar šīs pašas regulas 9. panta 3. punktu un 15. panta 2. punkta pirmo daļu dzīvnieki tiek ievietoti atsevišķi savaldīšanas iekārtā "[tikai brīdī, kad] persona, kas atbildīga par apdullināšanu vai atasiņošanu, ir sagatavojusies apdullināt vai atasiņot dzīvniekus, cik ātri vien iespējams". Visbeidzot, saskaņā ar Regulas Nr. 1099/2009 5. panta 2. punktu "ja, piemērojot 4. panta 4. punktu, dzīvniekus nonāvē, iepriekš tos neapdullinot, personas, kas atbildīgas par kaušanu, veic sistemātiskas pārbaudes, lai nodrošinātu to, ka dzīvnieki neizrāda nekādas samaņas vai jutības pazīmes, pirms tos atbrīvo no savaldīšanas iekārtām, un neizrāda nekādas dzīvības pazīmes, pirms sāk apstrādi vai plaucēšanu".

81. Visbeidzot, vienlaicīgi pastāv divi dzīvnieku labturības aizsardzības tiesiskie regulējumi: vispārējais režīms, kurā ir paredzēta iepriekšēja apdullināšana, un atkāpi ietverošs režīms (balstīts uz vēlmi reliģisku iemeslu dēļ pieļaut nokaušanu bez apdullināšanas). Katra no minētajiem režīmiem ietvaros uzņēmējiem vai jebkurai personai, kas saistīta ar dzīvnieku nonāvēšanu, ir jāveic vajadzīgie pasākumi, lai novērstu sāpes un, cik vien iespējams, mazinātu dzīvnieku stresu un ciešanas to nokaušanas vai nonāvēšanas brīdī (skat. Regulas Nr. 1099/2009 2. apsvērumu).

82. Šķiet diezgan pretrunīgi atsaukties uz Regulu Nr. 1099/2009 – lai gan šajā regulā nav nevienas atsauces uz "augstiem dzīvnieku labturības standartiem" –, lai pamatotu apgalvojumu, ka apdullināšana saskaņā ar tās 4. panta 1. punktu ir noteikta kā princips, un tajā pat laikā uzskatīt, ka atsaucei uz šo regulu nav nozīmes gadījumā, ja tiek piemērota atkāpe no šīs pašas regulas 4. panta 4. punktā paredzētās iepriekšējās apdullināšanas.

83. No tā izriet, ka vispārīgais mērķis ievērot "augstus dzīvnieku labturības standartus" vienmēr būs izpildīts, lai kāds arī būtu izvēlētais kaušanas veids. Es neuzskatu, ka Regulā Nr. 1099/2009 paredzētais iepriekšējās apdullināšanas princips liek secināt, ka prasība par "augstiem dzīvnieku labturības standartiem" obligāti nozīmē, ka kaušanai ir jānotiek, izmantojot apdullināšanu.

84. Manuprāt, ja nav tādu norāžu par attiecīgajiem uzņēmējiem uzliktajiem pienākumiem kā tās diezgan precīzās norādes, kādas likumdevējs ir vēlējies noteikt dzīvnieku turēšanas jomā (skat. Regulas Nr. 889/2008 10. apsvērumu), bioloģiskā lauksaimniecība nevar tikt pakļauta stingrākiem noteikumiem dzīvnieku kaušanas jomā par tiem, kas ir paredzēti vispārīgajos tiesību aktos, kuros reglamentēta dzīvnieku labturība to nonāvēšanas brīdī.

32 Spriedums, 2018. gada 29. maijs, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335, 63. punkts).

85. *Secinot* – nevienā Regulu Nr. 834/2007 un Nr. 889/2008 tiesību normā tieši nav noteikts dzīvnieku kaušanas veids vai veidi, kas ir piemēroti, lai atbilstu dzīvnieku labturības un dzīvnieku ciešanu mazināšanas mērķiem. Tā kā nepastāv precizējumi attiecībā uz kaušanas metodēm, kādas atzītas tiesiskajā regulējumā par bioloģisko lauksaimniecību, ir jāatsaucas uz noteikumu kopumu, kuros reglamentēta dzīvnieku labturība to nonāvēšanas brīdi, šajā gadījumā – Regulu Nr. 1099/2009. Šādā kontekstā nevar tikt izslēgti noteikumi, kuros reglamentēta rituālā kaušana.

Iespēja saskaņā ar piemērojamajām tiesību normām piešķirt "AB" marķējumu tādu dzīvnieku produktiem, kas nokauti bez apdullināšanas

86. Tā kā Regulās Nr. 834/2007 un Nr. 889/2008 nav paredzēts neviens nosacījums attiecībā uz iepriekšēju apdullināšanu pirms kaušanas, lai varētu tikt piešķirta norāde "AB", atbilstoši tām nevar tikt aizliegta rituālā kaušana.

87. Tā kā šo regulu mērķis ir noteikt precīzus standartus, kādiem ir jāatbilst produktiem, lai tie varētu tikt sertificēti kā bioloģiskās lauksaimniecības produkti, ir grūti saprotams, kā var tikt nopietni atbalstīta ideja, ka apstāklis, ka šajā tiesiskajā regulējumā nekas nav minēts attiecībā uz iespējamu kaušanas bez apdullināšanas izmantošanu, var tikt uzskatīts par pilnībā nejaušu. Manuprāt, tas, ka tiesību aktos par šo jautājumu nekas nav teikts, nav izskaidrojams ar aizmāršību un vienkārša atsauce uz kontekstu, kādā tie tika izstrādāti [33], obligāti nerunā par labu *OABA* atbalstītajai interpretācijai pamatlietā.

88. Šo secinājumu atbalstīt man liek vairāki papildu iemesli.

89. Vispirms un turpinot to, ko jau iepriekš minēju, ir jānorāda, ka tiesību aktos, kas reglamentē bioloģisko lauksaimniecību, it īpaši Regulas Nr. 889/2008 18. pantā, ir īpaši aizliegta vai ierobežota noteikta veida lopkopības prakse. Šajā tiesību normā faktiski ir paredzēts, ka noteikta veida dzīvnieku turēšanas prakse (sakropļošana) principā ir aizliegta vai (elastīgo saišu piestiprināšana pie aitu astēm, astu amputācija, zobu izkniebšana, knābju un ragu apgriešana un fiziska kastrācija) stingri ierobežota. Tāpat arī šīs regulas 20. pantā, kas attiecas uz dzīvnieku barošanu, ir aizliegta to piespiedu barošana.

90. Papildus ir arī jāuzsver, ka, lai arī attiecībā uz Regulas Nr. 1099/2009 25.h panta 5. punktā paredzētajiem lauksaimniecības dzīvniekiem nav paredzēts pienākums veikt iepriekšēju apdullināšanu, Komisijas Regulā (EK) Nr. 710/2009 (2009. gada 5. augusts), ar ko groza Regulu Nr. 889/2008 attiecībā uz sīki izstrādātiem noteikumiem par akvakultūras dzīvnieku un jūras aļģu bioloģisko ražošanu [34], ir paredzēts, ka "zivju nogalināšanas paņēmieniem jābūt tādiem, lai zivis tūlīt zaudētu samaņu un kļūtu nejutīgas pret sāpēm".

91. Visbeidzot, tas, ka tiesiskajā regulējumā attiecībā uz bioloģisko lauksaimniecību nekas nav teikts par rituālās kaušanas jautājumu, manuprāt, vēl mazāk ir uzskatāms par aizmāršības rezultātu, jo rituālā kaušana jau sen [35] ir zināma un atzīta tiesību aktos, kuros reglamentēta dzīvnieku kaušana, un turklāt dzīvnieku "kaušana' ir vairākkārt minēta šajā tiesiskajā regulējumā [36].

33 Skat. spriedumu, 2017. gada 19. oktobris, *Vion Livestock* (C-383/16, EU:C:2017:783).

34 OV 2009, L 204, 15. lpp.

35 Eiropas Savienības likumdevēja vēlme saskaņot reliģijas brīvību un dzīvnieku labturības aizsardzību izpaudās jau Padomes Direktīvas 74/577/EEK (1974. gada 18. novembris) par dzīvnieku apdullināšanu pirms kaušanas (OV 1974, L 316, 10. lpp.) pieņemšanas laikā un joprojām ir novērojama arī pašlaik spēkā esošajā Regulā Nr. 1099/2009.

36 Skat. Regulas Nr. 834/2007 2. panta i) punktu un 14. panta 1. punkta b) apakšpunkta viii) punktu, kā arī Regulas Nr. 889/2008 12. panta 5. punktu un 76. panta b) punktu.

92. Ir jānorāda, ka, lai arī dažas dzīvnieku labturības aizsardzības apvienības, it īpaši brīdī, kad tika izstrādāts Komisijas darba dokuments, kas saistīts ar Priekšlikumu Regulas Nr. 834/2007 grozījumiem [37], aicināja grozīt tiesisko regulējumu attiecībā uz bioloģisko lauksaimniecību tādējādi, lai dzīvnieku apdullināšana pirms nokaušanas tiktu iekļauta kā vispārēja prasība [38], Regulā Nr. 2018/848, kas nesen stājusies spēkā, nekas nav teikts par to, vai apdullināšana ir jāizmanto vai nav.

93. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, es uzskatu, ka nevar tikt atteikta "AB" sertifikāta piešķiršana tādu dzīvnieku produktiem, kas nokauti bez apdullināšanas.

94. Šajā ziņā mani nepārliecina citi teleoloģiska un sistēmiska rakstura argumenti, kuri tika izvirzīti šajā lietā, lai atbalstītu pretējo tēzi.

95. Pirmkārt, arguments attiecībā uz "principa par patērētāju uzticības" bioloģiskajiem produktiem aizsardzību, uz ko ir atsauce it īpaši Regulas Nr. 834/2007 3., 5. un 22. apsvērumā, kā arī 1. pantā, nav atbalstāms. Ciktāl apgalvotā neiespējamība uz tādu dzīvnieku produktiem, kas nokauti bez iepriekšējas apdullināšanas, novietot norādi "AB" tieši neizriet no tiesiskā regulējuma, kurā reglamentēti bioloģiskajai lauksaimniecībai piemērojamie standarti, šis princips nevar tikt pārkāpts, jo marķējums ir piešķirts saskaņā ar piemērojamajām tiesībām.

96. Neapšaubāmi, patērētāju uzticības produktiem, kas marķēti kā bioloģiskie produkti, aizsardzība pieprasa, kā noteikts Regulas Nr. 834/2007 6. panta c) punktā, ka nedrīkst tikt izmantotas vielas un pārstrādes metodes, kas varētu būt maldinošas attiecībā uz produkta patieso būtību. Taču šī uzticība ir apdraudēta vienīgi tad, ja nav ievērotas skaidrās prasības, kurām bioloģiskā lauksaimniecība ir tieši pakļauta. Tādējādi, kā es jau iepriekš paskaidroju, ņemot vērā attiecīgo tiesisko regulējumu, tas, ka dzīvnieku kaušanas brīdī nav izmantota iepriekšēja apdullināšana, manuprāt, nevar automātiski izraisīt, ka pilnībā tiek izslēgta iespēja attiecīgajiem produktiem piešķirt norādi "AB".

97. Turklāt ir arī jānorāda, ka – pašreizējā stāvoklī un neraugoties uz patērētāju pieaugošo interesi par dzīvnieku kaušanas apstākļiem [39] – Savienības tiesiskajā regulējumā par informācijas par pārtikas produktiem sniegšanu patērētājiem šobrīd vēl nav paredzēta neviena konkrēta norāde par dzīvnieku kaušanas nosacījumiem [40].

98. Šādos apstākļos secināt, ka saskaņā ar Savienības tiesībām "košera" un "halal" sertifikāti, no vienas puses, un "AB" marķējums, no otras puses, nav saderīgi, nozīmētu ieviest vēl vienu nosacījumu, kas nav paredzēts pašreiz spēkā esošajās tiesībās. Tas nozīmētu aizliegt praktizējošiem ebrejiem un musulmaņiem, kuri to vēlas, piekļuvi bioloģiskiem produktiem un saņemt garantijas, ko šie produkti sniedz attiecībā uz kvalitāti un pārtikas nekaitīgumu.

37 Komisijas dienestu darba dokuments Ietekmes novērtējuma kopsavilkums, kas pievienots dokumentam "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. XXX/XXX [Oficiālo kontroļu regula] un atceļ Padomes Regulu Nr. 834/2007" (2014. gada 24. marts) (COM(2014) 180 *final* /SWD(2014) 66 *final*, 91. lpp.).

38 Šajā gadījumā ir interesanti norādīt, ka *OABA*, apstrīdot *Ecocert* izsniegto "AB" sertifikātu, kas esot pretrunā tiesiskajam regulējumam attiecībā uz bioloģisko lauksaimniecību, vienlaicīgi lūdz grozīt spēkā esošo tiesisko regulējumu.

39 Daudzas dzīvnieku aizsardzības apvienības runā par labu tam, lai tiktu ieviests marķējums attiecībā uz izmantoto kaušanas veidu. Tomēr šāda marķējuma nozīme joprojām tiek apspriesta (skat. pētījuma ziņojuma secinājumus, minēti 19. zemsvītras piezīmē, 118.–120. lpp.).

40 Skat. it īpaši Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) Nr. 1169/2011 (2011. gada 25. oktobris) par pārtikas produktu informācijas sniegšanu patērētājiem un par grozījumiem Eiropas Parlamenta un Padomes Regulās (EK) Nr. 1924/2006 un (EK) Nr. 1925/2006, un par Komisijas Direktīvas 87/250/EEK, Padomes Direktīvas 90/496/EEK, Komisijas Direktīvas 1999/10/EK, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2000/13/EK, Komisijas Direktīvu 2002/67/EK un 2008/5/EK un Komisijas Regulas (EK) Nr. 608/2004 atcelšanu (OV 2011, L 304, 18. lpp.). Regulas Nr. 1169/2011 50. apsvērumā tomēr ir norādīts, ka "šajā sakarībā *pētījums par iespēju sniegt patērētājiem atbilstīgu informāciju par dzīvnieku apdullināšanu* būtu jāskata kontekstā ar Savienības nākotnes stratēģiju par dzīvnieku aizsardzību un labturību" (mans izcēlums). Šī pētījuma, kas visbeidzot tika pabeigts pēc Komisijas ģenerāldirektorāta "Veselība un pārtikas nekaitīgums" pieprasījuma un kura rezultāti ir publicēti 2015. gada 23. februārī (https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_practice_slaughter_fci-stunning_report_en.pdf), liecina it īpaši par to, ka lielākajai daļai patērētāju informācija par apdullināšanu pirms kaušanas nav svarīga, tādēļ ka to uzmanība nav uz to vērsta.

99. Ja neiespējamība apvienot "AB" sertifikātu ar norādēm "košer" un "halal" nešķiet tieši problemātiska no reliģiskās brīvības viedokļa, manuprāt, tā apdraud košer un halal patērētāju iespēju iegādāties produktus, kuriem piemīt garantijas, ko sniedz "AB" sertifikāts.

100. Otrkārt, kā Tiesa jau ir nospriedusi 2014. gada 5. novembra spriedumā *Herbaria Kräuterparadies* (C-137/13, EU:C:2014:2335, 46. punkts), lai arī nevar noliegt, ka "Savienības tiesībās nav garantēts, ka saimnieciskās darbības subjekts var tirgot savus produktus ar visām norādēm, kuras tas uzskata par izdevīgām šo produktu promotēšanai", tas tomēr nebūtu izmantojams pret uzņēmēju, kurš ir ievērojis visas piemērojamajā tiesiskajā regulējumā noteiktās prasības.

101. Šajā ziņā nevar noliegt argumentu, ko it īpaši izvirzījusi *Ecocert*, saskaņā ar kuru sertificēšanas struktūra nevar noteikt nosacījumus, kādi nav minēti attiecīgajā tiesiskajā regulējumā, lai izsniegtu "AB" sertifikātu. It īpaši, ja ir ievērotas tiesību normas, kurās reglamentēta dzīvnieku audzēšanas un kaušanas kārtība, lai saņemtu "AB" marķējumu, sertificēšanas struktūrai principā ir pienākums piešķirt šo marķējumu, nenosakot papildu nosacījumus, kas nav paredzēti spēkā esošajās tiesībās. Ja tā šādi nerīkotos, tas būtu problemātiski gan no bioloģiskās lauksaimniecības produktu brīvas aprites Savienībā viedokļa, kas paredzēta Regulas Nr. 834/2007 34. pantā, gan no tirdzniecības un rūpniecības brīvības viedokļa.

102. Šāds secinājums nav pretrunā LESD 13. pantam.

103. Neapšaubāmi, ir labi zināms, ka dzīvnieku labturības aizsardzība ir likumīgs sabiedrības interešu mērķis, kura nozīmību atspoguļo it īpaši dalībvalstu pieņemtais un EK līgumam klātpievienotais Protokols (Nr. 33) par dzīvnieku aizsardzību un labturību, saskaņā ar kuru, formulējot un ieviešot Kopienas lauksaimniecības un pārvadāšanas politiku, Kopienai un dalībvalstīm ir pilnībā jāievēro dzīvnieku labturības prasības. Minētais protokols šobrīd atbilst LESD 13. pantam – tā ir LESD vispārējas piemērojamības norma, kas iekļauta tā pirmajā daļā, kura ir veltīta principiem [41].

104. Manuprāt, pieņemot attiecīgo tiesisko regulējumu, it īpaši Regulu Nr. 1099/2009, kurā reglamentēti standarti attiecībā uz dzīvnieku labturību to nonāvēšanas brīdī, likumdevējs ir vēlējies ieviest līdzsvaru starp reliģijas brīvību un dzīvnieku labturību. Kā es jau iepriekš paskaidroju, šajā regulā ne tikai nav ignorēta dzīvnieku labturība, tajā turklāt rituālo kaušanu ir atļauts veikt tikai izņēmuma kārtā un saskaņā ar tās 4. panta 4. punktā stingri noteiktajiem nosacījumiem.

Secinājumi

105. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, es iesaku Tiesai uz *cour administrative d'appel de Versailles* (Versaļas Administratīvā apelācijas tiesa, Francija) uzdoto prejudiciālo jautājumu atbildēt šādi:

Padomes Regula (EK) Nr. 834/2007 (2007. gada 28. jūnijs) par bioloģisko ražošanu un bioloģisko produktu marķēšanu un Padomes Regula (EK) Nr. 1099/2009 (2009. gada 24. septembris) par dzīvnieku aizsardzību nonāvēšanas laikā, skatot tās kopsakarā ar LESD 13. pantu, ir jāinterpretē tādējādi, ka tās neaizliedz Eiropas marķējuma "AB" piešķiršanu bez iepriekšējas apdullināšanas rituāli nokautu dzīvnieku izcelsmes produktiem, ja kaušana ir veikta saskaņā ar Regulā Nr. 1099/2009 paredzētajiem nosacījumiem.

41 Skat. it īpaši spriedumu, 2015. gada 23. aprīlis, *Zuchtvieh-Export* (C-424/13, EU:C:2015:259, 35. punkts), un 2018. gada 29. maijs, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* u.c. (C-426/16, EU:C:2018:335, 64. punkts un tajā minētā judikatūra).